Vztah Carla Ditterse k Olomouci*

Jana Spáčilová

Dittersdorfův vztah k Olomouci nebyl dosud v hudebně historické literatuře zpracován, ačkoliv se dá předpokládat, že skladatel zde určitě nějaké vazby měl, již jen kvůli přirozené geografické i kulturní blízkosti Olomouce k jeho slezským působištím. Tyto vazby je možno vnímat zhruba ve třech směrech. Prvním z nich je odraz Dittersova díla v repertoáru olomouckých kostelních kůrů, se zvláštním přihlédnutím ke katedrále sv. Václava a poutnímu kostelu na Sv. Kopečku u Olomouce. Druhý je vztah ke kapele, resp. kapelám olomouckých biskupů, tak jak se odráží v hudební sbírce uložené na kroměřížském zámku. Třetí rovina je vnímání Dittersova díla v širším kontextu střední Moravy, kam je možno vedle Olomouce zahrnout také Kroměříž a další centra, u nichž máme nějaké povědomí o repertoáru prováděném zde na sklonku 18. století. Ditters samozřejmě není pouze regionálním skladatelem, jeho dílo se šířilo stejnými cestami, jako skladby vrcholných vídeňských klasiků. Nejvíce hodny pozornosti jsou proto rané doklady recepce jeho hudby od konce 60. let 18. století, tedy z doby, kdy začal své působení v českých zemích.¹

Dittersova díla v repertoáru olomouckých kostelů a na divadle

Nejsilnější odraz Dittersova díla bychom očekávali v katedrále sv. Václava, jejíž hudební soubor byl od roku 1778 veden Josefem Puschmannem (1738–1794), skladatelovým přímým spolupracovníkem z okruhu slezských zámeckých kapel. Puschmann studoval hudbu u augustiniánů v Brně, od roku 1762 působil u barona Skrbenského v Hoštálkovech a roku 1767 se stal kapelníkem slezského zemského hejtmana Ignáce Dominika Chorinského ve Velkých Hošticích.² Právě

* Zpracování a vydání studie bylo umožněno díky finanční podpoře Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci v letech 2019–2022 z Fondu pro podporu vědecké činnosti (FPVC2019/10).

¹ Ditters přišel do Slezska na podzim roku 1769, jeho prvním působištěm byla Opava. Přesné datum není známo, u Schaffgotsche byl angažován od 1. listopadu toho roku.

² K Puschmannovi souhrnně Jiří Sehnal, *Hudba v olomoucké katedrále* (Brno: Moravské muzeum v Brně, 1988), 50–53. Jeho funkcí kapelníka potvrzuje libreto oratoria o sv. Josefu Kopertinském, které bylo provedeno v Opavě 19. června 1768: „In die Music versetzt von Herrn Joseph Puschmann, der Zeit Cancellisten und Directore Musices bey Sr. Hoch-Reichs-Gräflichen Gnaden Herrn, Herrn Ignaz Dominic Grafen von Chorinsky“. Sing-Spiel über das Leben des

s Chorinského hudebníky Ditters úzce spolupracoval, jednak v Opavě, jednak na zámku hraběte Hodice ve Slezských Rudolticích, např. při hudební slavnosti pořádané zde k příležitosti návštěvy pruského krále Friedricha II. na počátku září 1770.³

Pro tuto osobní známost Puschmanna s Dittersem bychom očekávali, že díla slezského mistra budou mít významné místo v repertoáru katedrálního souboru. Dostupné prameny tomu také částečně nasvědčují. Dómské hudebniny z 18. století jsou bohužel ztraceny a není dochován ani jejich inventář, přesto je možno si učinit rámcovou představu z pozdějšího inventáře, který sepsal roku 1872 tehdejší ředitel kůru Pavel Křížkovský.⁴ V tomto inventáři jsou zachyceny hudebniny, které byly na kůru přítomny roku 1820, kdy zde proběhla předešlá inventarizace.⁵ Nejvíce zastoupenými skladateli byli piaristé Antonín Brosmann (58 skladeb) a Václav Kalous (31 skladeb) a pochopitelně někdejší regenschori Puschmann (33 děl). Ditters je se svými 15 skladbami srovnatelný např. s Leopoldem Hofmannem a Michaellem Haydnem, kteří patřili k pátečním autorům moravských kostelních kůrů na sklonku 18. století.⁶ Tabulka 1 ukazuje druhové složení Dittersových skladeb. Byly zde dvě mše, jedno requiem a 10 chrámových árií a dvě dueta ve funkci motet a offertorií. Dle různého způsobu psaní skladatelova jména („Ditters“ versus „Carolus de Dittersdorf“) lze dovodit, že Křížkovský respektoval formu jména uvedenou na hudebnině, a hypoteticky tak stanovit u některých zaznamenaných hudebnin datum opisu ante quem.

Druhým olomouckým kostelem, u něhož lze alespoň hypoteticky zrekonstruovat repertoár na konci 18. století, je kostel sv. Mořice. Dochovaný inventář z roku 1835 zachycuje celkem 89 skladeb převážně skladatelů mladší generace (např. Anton Diabelli a Joseph Eybler), významnější místo opět zaujímá Brosmann.⁷ Ditters zde není zastoupen ani jedinou skladbou, což by nasvědčovalo

gegen Gott Lieb-vollen Heiligen Joseph von Copertin Priesters und Professen des Heiligen Ordens der Mündern Brüder S. Francisci Conventual, libretto CZ-OP B 3.

³ *Karl von Dittersdorfs Lebensbeschreibung, seinem Sohne in die Feder diktiert* (Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1801), 164 (účinkování s Chorinského orchestrem v Opavě), 171–174 (o slavnosti v Rudolticích).

⁴ CZ-Bm G 135 ab, vázaná kniha, dva díly, první díl *Catalogus chartarum musicarum Almae Metropolit. Ecclesiae Olomucensis secundum earum usum ordinatarum* řazen dle hudebních druhů, druhý (patrně starší, bez titulu) průběžně dle pořadových čísel.

⁵ Jsou to skladby s pořadovými čísly 1–620, dle poznámky v druhém jmenovaném inventáři: „Omnes huc usque enumeratae chartae musicae anno 1820 jam in catalogo Met. Eccl. inveniuntur“, CZ-Bm G 135b, fol. 10r.

⁶ Jiří Fukač, *České hudební inventáře. Pokus o komplexní zpracování hudebních seznamů se zvláštním zřetelem ke stylovému profilu historických hudebních sbírek české a moravské proveniencí*, strojopis (Brno 1968), CZ-Bm G 8.991, fol. 616, 1027–1047.

⁷ *Catalogus completens chartas musicae Ecclesiae Proepositales ad St. Mauritium Olomucii pertinentes*, CZ-Bm G 557. Srovnej Fukač, *České hudební inventáře*, fol. 926–931.

naší hypotéze o propagování jeho díla v katedrále spíše díky osobním kontaktům s tamějším kapelníkem, než v důsledku běžných cest, jakými se v té době šířily opisy hudebnin.

Obraz recepcce Dittersovy hudby v Olomouci by nebyl úplný, kdybychom opomněli jeho dílo na poli hudebního divadla. Repertoár z počátků provozu olomouckého městského divadla je sice doložen pouze fragmentárně, přesto lze říci, že Dittersovy opery v něm zaujímaly poměrně významné místo, i když spíše až od 90. let jako součást běžné vídeňské singspielové produkce. Jen v roce 1796 zaznělo v divadle na Dolním náměstí pod vedením Carla Ludwiga Haina hned pět Dittersových singspielů, a to *Das rothe Käppchen* (21. 1., reprízy 29. 9. 1796 a 16. 1. 1797), *Der Schiffspatron oder der rechtmässige Gutsheer* (23. 10., repríza 15. 2. 1797), *Hieronymus Knicker* (o pouhé čtyři dny později, 27. 10.), *Der Apotheker und der Doktor* (20. 11., opakováno 11. 2. 1797) a *Das Gespenst mit der Zaubertrommel* (22. 12., repríza 5. 1. 1797). Počtem nastudovaných titulů a jejich repríz jej ve sledovaném období předstihuje pouze jeden z nejpopulárnějších autorů tohoto žánru a jeho někdejší žák Wenzel Müller, od něhož se v Olomouci hrálo mezi léty 1794–1799 sedm singspielů v celkem 23 představeních; pro srovnání, Mozartova *Die Zauberflöte* byla za stejnou dobu provedena pětkrát.⁸

Nejstarší opis Dittersovy „korunovační“ mše ze Sv. Kopečku

Nejvýznamnější Dittersovu stopu nacházíme v hudební sbírce z kostela Navštívení Panny Marie na Sv. Kopečku u Olomouce. Poutní chrám spravovaný premonstráty z nedalekého Hradiska byl v 18. století důležitým kulturním centrem, o čemž svědčí mj. hudební sbírka, která v době zrušení kláštera v roce 1784 čítala téměř na dva tisíce hudebnin.⁹ Z této sbírky je dnes dochováno pouze torzo, včleněné do sbírky brněnských augustiniánů.¹⁰ Zahrnuje celkem 84 kusů hudebnin z let 1717–1771, jedná se většinou o mše. Z autorů jsou nejvíce zastoupeni představitelé vrcholného vídeňského baroka Antonio Caldara a Johann Josef Fux. Ditters je autorem jediné skladby – slavnostní mše C dur (Krebs 326), jedná se však o natolik zajímavý pramen, že je třeba mu věnovat

⁸ Jiří Kopecký, *Německá operní scéna v Olomouci I. 1770–1878* (Olomouc: Univerzita Palackého, 2012), 29–32.

⁹ Ke vztahu svatokopeckého kůru k Hradisku srovnej Jiří Sehnal, „Hudba v premonstrátském klášteře Hradisko u Olomouce v letech 1693–1739,“ *Časopis Moravského musea – Vědy společenské* 76 (1991): 185–225.

¹⁰ Jana Spáčilová, „Pro Choro Sacro Montano. Hudební sbírka ze Svatého Kopečku u Olomouce (1717–1771),“ *Acta musicologica.cz. Revue pro hudební vědu* 2, č. 1 (2005).

zvláštní pozornost.¹¹ Ozdobně vyvedený – a bohužel částečně poškozený – titulní list nese název (Obr. 1):

Missa¹² Sollemnis [!] | a | 4 Vocibus | Canto Alto | Tenore Basso | Violino Principale | Violino Primo | Violino Secundo | Oboe Primo | Oboe Secundo | Clarino Primo | Clarino Secundo | Timpano | Alto Viola | Con | Organo | A[u]thore Virtuoso Carolo Domino | [část textu chybí, snad „de“?] Dittersdorff | Procuravit pro Choro Sacro | Montano Eximius Dominus | Sarcande[r] [část textu chybí, zřejmě příjmení] [Reg]ens Chori A[nn]o. 1771

Titulní list nese jeden zřejmý rozpor – označuje s datem 1771 autora „virtuosus dominus Carolus Dittersdorff“, ačkoliv Ditters byl do šlechtického stavu povýšen až v roce 1773 a teprve od této chvíle byl oprávněn používat šlechtický přídomek „z Dittersdorfu“. Samotná hudebnina ale vznikla dříve – na poslední straně dvou hlasů je datum opisu 27. července 1770.¹³ Opis vznikl určitě na Svatém Kopečku, vyhotovili jej dle zdejších zvyklostí místní chlapci diskantisté.¹⁴ Pod řádovým jménem „Sarcander“ se skrývá regenschori Philippus Glatz (nar. 1712 v Malenovicích), který byl dle premonstrátských análů za provoz svatokopeckého kůru zodpovědný nejpozději od roku 1747 až do svého skonu dne 3. září 1771.¹⁵ Titulní list byl zřejmě vytvořen až později, po Glatzově smrti,

¹¹ CZ-Bm A 18.654.

¹² Slovo „Missa“ je vyvedeno jako ozdobný kaligram, v němž je drobným písmem ještě jednou vepsán kompletní titul včetně obsazení.

¹³ Canto, Alto: „Bartholomaeus Wimětal“. Tenore: „Joachim Klukka“. Oboe I, Violino II: „Matzek“. Violone: „Describsit Bartho. Jos. Krautil in Sacro monte premonstratensium Anno Domini 1770 die 27 Julij“. Trombone II: „Describsit Bartho. Jos. Krautil in Sacro monte premonstratensium Anno Domini 1770 die 27 Julij“. Trombone I: „Finis coronat opus. D. S. F. J. Kochwasser mp. V. in S. Mont.“ Oboe II: „Finis coronat opus. D. S. F. J. K.“ [= Kochwasser]. Mimo jmenovaných lze rozeznat další čtyři kopisty. Kluka, Kroutil a Macek se podíleli také na opisu litanii Ferdinanda Schmidta z roku 1771 (CZ-Bm A. 20.085), které společně s Dittersovou mší patří k nejmladším hudebninám svatokopecké sbírky.

¹⁴ Jeden z nich, Bartoloměj Josef Kroutil, působil od 1790 jako učitel na Hradisku a mezi léty 1781–1792 několikrát žádal o místo v olomoucké katedrále. Sehnal, *Hudba v olomoucké katedrále*, 177.

¹⁵ MZA, fond G 12 Cerroniho sbírka, II, kniha 337, Catalogus omnium Confratrum Canoniae Gradicensis, 40. Philipp Glatz byl zřejmě výjimečným hudebníkem, ve 12 letech se stal fundatistou kroměřížského piaristického semináře a roku 1729 zde byl jmenován preceptorem (Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, fond AO, karton 436, výkazy seminaristů z let 1724 a 1729, fol. 481v, 540v). V této funkci byl přizván k nastudování opery *Faramondo* v dvorním divadle biskupa Schrattenbacha, viz Jana Spáčilová, *Hudba na dvoře olomouckého biskupa Schrattenbacha* (Olomouc: FF UP, 2018), 319. K premonstrátům na Hradisko vstoupil Glatz roku 1732.

o čemž svědčí oslavný přídomek u jeho jména.¹⁶ Pokud to bylo po roce 1773, mohla být již použita aktuální podoba skladatelova jména. Možné je ale i to, že Ditters začal používat delší podobu svého jména již v souvislosti s udělením řádu Zlaté ostruhy v lednu 1770, které se v určitém kontextu dá také považovat za povýšení do šlechtického stavu.¹⁷ To by ale znamenalo, že datování skladeb a dalších dokumentů podle formy jména „Dittersdorf“ do doby po roce 1773, které se u tohoto skladatele automaticky používá, by se mohlo teoreticky posunout až o tři roky dopředu.

Rozpor v autorově jménu však není jedinou záhadou, která tuto skladbu provází. Nezodpovězena zůstává také otázka doby vzniku mše a zejména údajné provedení při císařské korunovaci ve Frankfurtu nad Mohanem. Byla to třetí z Dittersových slavnostních mší, první D dur s varhanním sólem (K 328) je z doby před rokem 1761, druhá C dur se sólovými houslemi a fagotem v Benedictus (K 327) byla zkomponována pro slavnost Steierisches Landesgenossenschaft ve Vídni roku 1766.¹⁸ Autor kritické edice Johannes Kirner určuje jako místo a dobu vzniku mše C dur (K 326) Velký Varadín 1768/69.¹⁹ Provedení při císařské korunovaci je zaznamenáno na opisu Kyrie a Gloria z roku 1793 uloženém v Mnichově,²⁰ dle pramene z majetku Josefa Liebeskinda z přelomu 19. a 20. století šlo ale již o korunovaci císaře Josefa II. roku 1764.²¹ Této korunovaci byl Ditters osobně přítomen jako houslový virtuos, o provedení své skladby při tak významné příležitosti by se ale nejspíš zmínil, ať již ve své autobiografii, či v žádosti o povýšení do šlechtického stavu. Současný stav poznání nedovoluje roz-

¹⁶ Že byl Glatz ve svém úřadu ředitele svatokopeckého kúru vážen, svědčí již záznam v soupisu hradiských premonstrátů z roku 1752, kde je označen „praeclarus regens musices in S. Monte“. Catalogus, 228. Jeho nástupcem se stal Milo Joannes Maixner (1737 – po 1787).

¹⁷ V tomto smyslu se vyjadřuje ve své autobiografii: *Karl von Dittersdorfs Lebensbeschreibung*, 78. Udělením řádu získal jedinec výhody šlechtického stavu v Římě a papežských státech; pro habsburské země ovšem byla nutná nobilitace z rozhodnutí panovníka, kterou Ditters získal až v roce 1773 kvůli získání úřadu krajského hejtmána v Jeseníku. Srovnej Jiří Brňovják, *Šlechticem z moci úřední. Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705–1780* (Olomouc: Ostravská univerzita v Ostravě, 2015).

¹⁸ Dle *Wienerisches Diarium* 73 (1766) byla hudba „eine ganz neue Erfindung des berühmten Hrn. Carl Ditters“. Srovnej Johannes Kirner, *Studien zur Kirchenmusik von Carl Ditters von Dittersdorf*, rkp. Cz-Pnm H 17423, 5–6. Jediným pramenem mše K 327 je autograf uložený v A-Wn Mus. Hs.19197.

¹⁹ Johannes Kirner, ed.: *Carl Ditters von Dittersdorf. Missa solemnis in C KreD 326* (Stuttgart: Carus, c. 2002), 5.

²⁰ D-Mbs Mus.ms. 1639, RISM ID no.: 450114099. Na konci partitury: „Schanze. | scrips: | in Mense Febr: | 1793“. Na titulním listu: „Nota. Ist bey der Kayser Krönung in | Franckfurth gemacht | worden.“ O tom, že byla mše K 326 určitě hrána vídeňskou dvorní kapelou, svědčí i party dochované v tamním archivu (A-Wn HK 500). Druhý zde se nacházející exemplář, tedy A-Wn HK 3049, pochází z vídeňského kostela sv. Michala.

²¹ CH-BEI MLHs 118, RISM ID no.: 400110815.

klíčovat, při které korunovací dílo zaznělo (zda vůbec při některé) a jestli se dá tato informace vztáhnout k námi pojednávané mši, neboť dle některých odkazů včetně hesla v aktuálním vydání New Grove šlo o mši K 327.²²

Missa solemnis K 326 je výjimečná exponovaným houslovým sólem v Gloria, které psal skladatel určité sám pro sebe (part obligátních houslí není bohužel ve svatokopeckém exempláři dochován), a dále mimořádně dlouhou fugou na závěr Credo (na Sv. Kopečku zkrácena pomocí „vide“). Je patrně nejrozšířenější Dittersovou mešní kompozicí, v současné době lze nalézt více než 40 opisů po celé Evropě. Je zajímavé, že vedle Sv. Kopečku, který je vůbec prvním známým pramenem, pocházejí další dva nejstarší opisy právě z Moravy, a to od brněnských augustiniánů z roku 1772 a od benediktnů z Rajhradu z roku 1773.²³ To svědčí o mimořádné oblibě této skladby, navzdory její interpretační náročnosti. Nabízí se otázka, zda právě tato skladba není totožná s „jednou z jeho nejlepších mší“, kterou nechal Ditters opsat v říjnu 1769 pro Schaffgotsche a za kterou mu papež udělil výše jmenovaný řád.²⁴ Ditters je dnes znám především jako skladatel operních a instrumentálních skladeb, svých chrámových kompozic si ale on sám velmi považoval, jak ukazuje například jemu připisovaný článek *Von dem wienerischen Geschmack in der Musik*.²⁵ Výjimečné postavení této mše mezi Dittersovými kompozicemi by snad mohlo osvětlit záhadu kolem jména skladatele na titulním listě svatokopeckého opisu.

Ditters a olomoucká (arci)biskupská kapela

S kapelou olomouckých biskupů vstoupil Ditters do kontaktu zřejmě krátce po svém příchodu do českých zemí. Podle pozůstalostního inventáře Maxmiliána Hamiltona (zde psán „Ditters“) měla v roce 1776 biskupská kapela v repertoáru

²² Margaret Grave a Jay Lane, „Dittersdorf, Carl Ditters von,“ Grove Music Online (2001), přístup 6. 9. 2019, <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000007861>. Arno Paduch, „Festmusiken zu Frankfurter Kaiserwahlen und Krönungen des 17. und 18. Jahrhunderts,“ *Die Musikforschung* 59, H 3 (2006): 211–232, osvětlení této otázky bohužel nepřináší, pouze se odvolává na ústní sdělení Johanne Kimera. Jeho údaje jsou ovšem zmatené, srov. Kirner, *Studien zur Kirchenmusik*.

²³ CZ-Bm A 18.653 (augustiniáni Brno): „Descripſit et revidit Venceslaus Hruſchka Altis: ad S: Thomam. Ao Dni 1772“. CZ-Bm A 12.205 (Rajhrad): „Descripſit Wincentius Odersky Tubicen Rayhradensis Ano dni 1773“. Další dva moravské dobové opisy jsou z Vyškova (A 3203, po roce 1785) a z brněnského Petrova (A 21.641, mezi léty 1802–1831). Ve všech případech je autor uveden jako „Ditters“.

²⁴ *Karl von Dittersdorfs Lebensbeschreibung*, 170.

²⁵ „Seine [=Ditters] letzten Arbeiten, besonders die Messen, haben Fugen, welche die strengsten Kritiken aushalten.“ Anonym [Carl Ditters], „Von dem wienerischen Geschmack in der Musik,“ *Wienerisches Diarium* 84, suppl. 26, 18. 10. 1766.

osmnáct jeho sinfonií, čímž se řadí vedle Haydna, Adalberta Faunera a Carla Josefa Toeschiho k nejoblíbenějším autorům.²⁶ Za doby arcibiskupa Colloreda-Waldsee stoupl tento počet na 44 skladeb (v inventáři z roku 1811 je skladatel psán jako „Ditters Carl de Dittersdorf“).²⁷ Tyto sinfonie nejspíš patřily k živému repertoáru arcibiskupské kapely, neboť jsou zapsány mezi hudebninami používanými v olomoucké biskupské rezidenci ještě ve 30. letech 19. století.²⁸ Mimo sinfonií je v Colloredově inventáři zaznamenán Dittersův houslový koncert, kvinteto (ve skutečnosti septeto) a árie (jde o kolekci tří árií). Všechny uvedené skladby jsou dodnes dochovány na kroměřížském zámku, s výjimkou tří sinfonií, které byly roku 1958 údajně zapůjčeny ostravskému rozhlasu a zpátky se již nevrátily.²⁹

Bližší průzkum dochovaných Dittersových sinfonií ukázal, že ačkoliv se ve většině případů jedná o produkci vídeňských kopistických dílen, část hudebnin je určité přímým pozůstatkem Dittersova působení ve Slezsku. Spojovacím článkem mezi Javorníkem a Olomoucí (resp. Kroměříží) byl houslista Franz Götz, který byl na konci 70. let členem orchestru na Jánském vrchu a roku 1788 se po krátkém působení v brněnském divadle stal kapelníkem Colloredova dvorního souboru (zemřel 1815 v Kroměříži).³⁰ Při definitivním rušení Schaffgotschovy kapely zřejmě získal část tamní hudební sbírky, kterou přivezl s sebou do Kroměříže. Lze tak usuzovat z výskytu Dittersova rukopisu na některých hudebninách.³¹ Götz také později uspořádal arcibiskupské hudebniny, opatřil je obaly z tvrdého kartonu a nadepsal novými titulní listy (viz dále).

Kromě instrumentálních skladeb se v Kroměříži nacházejí tři latinská kontrafakta Dittersových operních árií. Jedná se o čistopisnou kolekci nadepsanou *Ariae tres*, původní text je italský, latinský text je vepsán jinou rukou přímo v sopránovém partu. Tematické zaměření nového textu na osobu sv. Josefa Kalasánského

²⁶ Jiří Sehnal, „Die Musikkapelle des Olmützer Bischofs Maxmilian Hamilton (1761–1776),“ *Die Musikforschung* 24 (1971): 411–417.

²⁷ Jiří Sehnal, „Hudební kapela Antona Theodora Colloreda-Waldsee (1777–1811) v Kroměříži a v Olomouci,“ *Hudební věda* 13 (1976): 291–349.

²⁸ Jiří Sehnal, „Musikinventare der Olmützer Erzbischöfe aus dem 19. Jahrhundert,“ in *Prof. Jiří Fukač Festschrift / Commemorative Book*, ed. Stanislav Bohadlo (Hradec Králové – Náchod: Gaudeamus, 1998), 131–140.

²⁹ O této zápujce informuje Sehnal, „Hudební kapela,“ 333. V řadě starých signatur v kroměřížské kolekci Dittersových sinfonií skutečně dodnes chybí čísla I A 50, I A 55 a I A 58; nové signatury (A 3490 atd.) jdou již postupně.

³⁰ Ke Götzovi nejnověji Veronika Uhlířová, „Franz Götz (1755–1815): tematický katalog a edice vybraných skladeb“ (diplomová práce MU Brno, 2016).

³¹ Oldřich Pulkert uvádí mezi kroměřížskými sinfoniemi 20 Dittersových autografů (částečně pouze některé hlasy), toto číslo bude ovšem třeba ještě zkorigovat. Oldřich Pulkert, „Carl Ditters von Dittersdorfs Autographen,“ in *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia i twórczości muzycznej*, ed. Piotr Tarlinski and Hubert Unverricht (Opole: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego, 2000), 91–107.

ukazuje na piaristickou provenienci, součástí arcibiskupské sbírky se ale staly již před rokem 1811. Dvě árie pocházejí z Dittersovy buffy *La Contadina fedele* (Jánský vrch 1776).³² Je to árie Lauretty *Quel continuo è un po furbello* (nový text *Ecce doctor parvulorum*) a árie Nardina *Quegli occhetti oh son pur belli* (text *Huc pupilli huc oppressi* nasvědčuje o pokusu přiblížit se k původnímu významu). Třetí *Quanti sparser mai sudori* (*Salve piae splendor scholae*) byla na základě textu určena jako árie Margaritiny z opery *Il viaggiatore americano in Joannesberg* (Jánský vrch 1771).³³ Posledně jmenovaný kus je velmi zajímavý z hlediska putování árií. Další verze *Ave maris stella* se nacházela v Praze³⁴ a ve Žďáru nad Sázavou (zde anonymně),³⁵ s jiným textem *Vias tuas demonstra mihi* se dostala díky regenschorimu Ignazi Pohlovi ke křížovníkům v Nise.³⁶ Mimo této kolekce se ve sbírce nachází dueto s původním italským textem *Fiero Marte il tuo potere*, jehož proveniencie dosud nebyla zjištěna.³⁷

Mimo hudebnin někdejší (arci)biskupské kapely jsou dnes součástí zámecké sbírky také skladby, které původně patřily kroměřížským piaristům.³⁸ Mezi nimi je patrně nejstarší moravský opis Dittersovy skladby, vzniklý ještě před skladatelovým příchodem do Slezska. Je to *Sinfonia in D*, kde se na partech prvních a druhých houslí nachází v pravém dolním rohu přípisek „IMS | 1768“.³⁹ Pozoruhodná je také úprava jeho singspielu *Der Apotheker und der Doktor* pro dechovou harmonii.⁴⁰ Z dalších lokalit střední Moravy je možno zmínit Kvasice, které byly pod přímým vlivem olomoucké biskupské kapely i nedalekého Holešova (ve zdejším inventáři z roku 1757 nacházíme např. Stefana Leporatiho či Ferdinanda Seidla,

³² Partitura H-Bn Ms. Mus. OE-60 (RISM ID no.: 530012754)

³³ Libreto CZ-Bm B 376, z knihovny zemského hejtmána Chorinského ve Velkých Hořticích (dle přípisu „Goschütze Bibliothek“. Exemplář byl dle poznámky na titulním listě původně určen pro prince Lubomirského.

³⁴ CZ-Pnm XXXVIII A 231 (RISM ID no.: 550030657)

³⁵ CZ-Bm A 5688 (RISM ID no.: 553003738), proveniencie: kostel sv. Prokopa ve Žďáru nad Sázavou.

³⁶ PL-OPsm RN 118 (RISM ID no.: 303000034), proveniencie kostel sv. Petra a Pavla v Nise. Ke kontaktům Ignaze Pohla k Dittersovi srovnej Rudolf Walter, „Carl von Ditterdorf und das Kreuzherrenkloster in Neisse,“ in Tarlinski, *Carl Ditters von Dittersdorf. Z života*, 175–188.

³⁷ CZ-KRa A 4109. Při pátrání po provenienci duetu byla prozkoumána všechna Dittersova dostupná libreta; jeho serenata *Il tribunale di Giove* (libreto CZ-Bm 365), v níž vystupuje postava Marta, byla vyloučena.

³⁸ Tematický katalog sbírky vytvořil při jejím začlenění do zámecké knihovny Antonín Breitenbacher, *Hudební archiv piaristický v Kroměříži*, rkp. CZ-KRa bez sign. Tiskem vydána netematická verze: Antonín Breitenbacher, *Hudební archiv z bývalé piaristické koleje v Kroměříži* (Kroměříž: vl. nákladem, 1937).

³⁹ CZ-KRa A 5003.

⁴⁰ CZ-KRa A 4979, jen obal a party Corno I, II a Fagotto II.

kteří se jinde nevyskytují). Dittersovo jméno se zde objevuje již roku 1772, jsou to dvě sinfonie zaznamenané mezi přírůstky.⁴¹

Oratorium *Il Davide* v Kroměříži

Bezpochyby nejzajímavější Dittersovou skladbou nacházející se dnes v Kroměříži jsou party jeho oratoria *Il Davide nella valle di Terebintho*.⁴² Také s tímto dílem byla v minulosti spojena řada omylů, nejednotně je uváděn název i datum premiéry. V Dittersově autobiografii je jmenováno pouze *Davide*,⁴³ Krebsův mylný název *Davide penitente* vznikl patrně na základě analogie s Mozartovou kantátou. Jediná dochovaná partitura uložená dnes v Kodani nese název *Davide e Gionata*; dostala se sem zřejmě díky firmě Breitkopf und Härtel, v jejímž aukčním katalogu z roku 1836 je pod tímto jménem uvedena společně s Dittersovou *Esther*, která je dnes součástí fondů téže knihovny.⁴⁴ Lákavou hypotézu o napojení tohoto pramene přímo na skladatele, který prostřednictvím firmy Breitkopf und Härtel prodával svá pozdní díla,⁴⁵ se bohužel nepodařilo potvrdit – partitura je napsána neznámým rukopisem (viz Obr. 2) na papíře saské proveniencie a byla patrně vyhotovena pro nějaké pozdější provedení díla.⁴⁶ To, že kroměřížský materiál nese správný titul *Il Davide nella valle di Terebintho*, je potvrzeno libretem z premiéry uloženým v Moravském zemském muzeu v Brně.⁴⁷

Oratorium na text Ignazia Pinta bylo poprvé hráno na Jánském vrchu v postě roku 1771. Místo a datum provedení „Opava 1768“, uváděné v novém vydání

⁴¹ „61. in C Symph. Vio. 2. Obo. 2. Clari 2 et Alt. V. et Fund. – Ditters. 62. in D Symph. Vio. 2. Obo. 2. Clari 2 et Alt. V. et Fund. – Ditters.“ *Inventarium seu catalogus partium musicae pertinentium choro ecclesiae Quassicensis 1757*, CZ-Bm G 172.

⁴² CZ-KRa A 2335.

⁴³ *Karl von Dittersdorfs Lebensbeschreibung*, 179.

⁴⁴ DK-Kk mu6402.1531 (*Davide e Gionata*), DK-Kk mu6402.1530 (*Esther*). *Grosse Musikalien-Auction. Verzeichniss geschriebener und gedruckter Musikalien aller Gattungen* (Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1836), 1. Že se určitě jedná o tytéž hudebniny, dokládá uvedený počet folií, jenž se shoduje se současným stavem partitur.

⁴⁵ *Intelligenz-Blatt zur Allgemeinen Musikalischen Zeitung*, č. 5 (December 1798).

⁴⁶ Filigrán: lilie na korunovaném štítu s nápisem „IESV“ (= JESU) + iniciály LW (viz Obr. 4). Provenience: Niederlungwitz, Sasko, Johann Vodel, 1742–1763, BWD 12062. „Bohemian Watermark Database of the musical sources registered in Union Music Catalogue of the National Library of the Czech Republic“, přístup 6. 9. 2019, <http://aleph.nkp.cz/web/watermarks.htm>.

⁴⁷ CZ-Bm B 361. *Il Davide nella valle di Terebintho*. Oratorio sacro per musica composto e cantato in Joannesberg nella quaresima dell 1771. La poesia è d'un teologo, ed accademico di belle lettere italiano [= Salvatore Ignazio Pinto]. La musica è del sigr. Carlo Ditters cavaliere dello Speron d'oro. Faksimile otiskeno in: Hubert Unverricht, Werner Bein a Petr Koukal, *Carl Ditters von Dittersdorf. Sein Wirken in Österreichisch-Schlesien und seine letzten Jahre in Böhmen* (Würzburg: Bergstadtverl. Korn, 1993), 79.

MGG, se ve skutečnosti vztahuje ke zcela jinému dílu, a to k oratoriu Antona Albrechtsbergera *Der vor seinen meynedigen Sohn Absalom zu sterben verlangende David*.⁴⁸ Libreto tohoto německého kusu bylo totiž vloženo do kroměřížské složky partů, k záměně došlo zřejmě díky podobnosti názvu obou děl. Správné datum i titul uvádí poprvé Herbert Seifert ve svém článku *Dittersdorfs Oratorien*, ne však na základě pramenů vztahujících se k premiéře, nýbrž podle libreta z reprízy roku 1782 v kostele sv. Tomáše v Praze.⁴⁹ Kromě Prahy se oratorium hrálo pod názvem *David* patrně také ve Vratislavi, jak ukazuje zde uložené libreto (bohužel bez datace).⁵⁰ K tomuto provedení by se snad mohl vztahovat údaj „Opera il Davide fatta 1773“ na titulním listě separátní árie *Con orrida procella* nacházející se dnes ve Slezském muzeu v Opavě.⁵¹

Kroměřížský pramen sestává z jednotlivých partů, každá z obou částí oratoria je ve zvláštní složce z tvrdého kartonu, typické pro část Colloredovy sbírky uspořádanou Franzem Götzem. První díl je nadepsán kompletním titulem včetně obsazení,⁵² druhý díl zkráceným názvem *Il Davide*.⁵³ S tvrzením Oldřicha Pulkerta, že se jedná o Dittersův autograf, nelze souhlasit.⁵⁴ Na opisu se podíleli

⁴⁸ Oldřich Pulkert a Herbert Seifert, „Dittersdorf, Carl Ditters von,“ in *Musik in Geschichte und Gegenwart, Personenteil*, Bd. 5 (Kassel etc.: Bärenreiter, 2001), 1112–1128. Albrechtsberger v té době působil jako kapelník u hraběte Neffzerna v Hradci nad Moravicí.

⁴⁹ Herbert Seifert, „Dittersdorfs Oratorien,“ in *Carl Ditters von Dittersdorf. Leben-Umwelt-Werk. Internationale Fachkonferenz in der Katholischen Universität Eichstätt vom 21.–23. September 1989*, ed. Hubert Unverricht (Tutzing: Hans Schneider, 1997), 91–109. Seifert nepracoval s originálem, pouze odkazuje na Claudio Sartori, *I libretti italiani a stampa dalle origini al 1800: catalogo analitico con 16 indici* (Cuneo: Bertola e Locatelli, 1990–1994), č. 7199. CZ-Pu 65 E 3204. Davide nella valle di Terebinto. Oratorio da cantarsi nella chiesa di S. Tomaso apostolo dell'ordine dei romiti di S. Agostino. Il giorno del venerdì santo alle ore cinque verso la sera. Nell'anno MDCCLXXXII. Za dohledání libreta náleží srdečný dík Zuzaně Petráškové.

⁵⁰ PL-WRu 1070889. Dvojazyčné německo-italské libreto: David. Drama per musica dal Signore de Dittersdorf [!] / David. Ein Singstück, in Musik gesetzt von Herrn von Dittersdorf (Breslau: Kreuzer, s. d.). Srovnej Maria Zduňák, „Carl Ditters von Dittersdorfs Beziehungen zu Breslau,“ in Tarlinski, *Carl Ditters von Dittersdorf. Z życia*, 31–56, zde také faksimile titulního listu.

⁵¹ CZ-OP A 1290. Aria | Tenore Solo | 2 Violini | 2 Oboe | 2 Corni | Viola et Basso | Del Sig. Carlo de Dittersdorff | del Opera il Davide fatta 1773. Obsahuje vlastnické příписky „Wenzeslaus Martini“ a „Josephus Meixner, 1803“. Faksimile titulní strany in Unverricht, *Carl Ditters von Dittersdorf. Sein Wirken*, 75.

⁵² Il Davide. | nella valle di Terebinto | Parte I.a | Oratorio Sacro | per Musica | Interlocutori | Davide. Canto I:mo in veste da Pastore, è con Fionda | Saule. Tenore. Rè d'Israele. | Gionata. Canto II:º Figlio di Saule. | Abner. Basso. Prefetto della Milizia. | Eliabbo. Alto. Fratello di Davide. | con. | Violini due. | Oboe due. | Flauto solo. | Corni due. | Trombe due. | Timpani. | Viole due. | e | Fondamento. | Di Carlo de Dittersdorf.

⁵³ Il Davide. | Oratorio Sacro. | Parte Seconda. | Di Carlo de Dittersdorf

⁵⁴ Pulkert, „Dittersdorfs Autographen,“ 95.

dva kopisté, oba titulní listy jsou psány Götzovou rukou (viz Obr. 3).⁵⁵ Dle použitého papíru⁵⁶ i kopistických rukou lze původ hudebniny směřovat do prostředí piaristické koleje v Kroměříži, snad do 70. let 18. století.⁵⁷

V této souvislosti je klíčová informace o návštěvě Carla Ditterse u kroměřížských piaristů, která je zachycena v tamní kronice.⁵⁸ Ditters přijel do Kroměříže 15. září 1774 jako doprovod biskupa Schaffgotsche, který měl k piaristům úzký vztah zejména skrze jejich kolej v Bílé Vodě nedaleko Javorníku. Během této návštěvy bylo v koleji upořádáno „collegium musicum“, tedy koncertní produkce za účasti hudebních alumnů, kde byl „přítomen i pan z Dittersů, virtuos, který při tomto hudebním collegiu dal k lepšímu zcela ojedinělé ukázky svého umění.“⁵⁹ Opis oratoria *Il Davide* mohl vzniknout při této příležitosti či v návaznosti na ni. Oratorium bylo určité u piaristů provedeno, a to v německém překladu roku 1784 a o rok dříve snad italsky.⁶⁰ Do arcibiskupské sbírky se dostala hudebnina před rokem 1811, neboť je opět zaznamenána v Colloredově inventáři.⁶¹

⁵⁵ Za upozornění na tuto skutečnost děkuji Jiřímu Sehnalovi. Götzův rukopis byl ověřen na základě jeho autografní mše Es dur CZ-KRa A 1055.

⁵⁶ Filigrán: Korunovaná kartuše s maltézským křížem + iniciály IEW (viz Obr. 5). BWD 8048. „Bohemian Watermark Database,“ přístup 6. 9. 2019, <http://aleph.nkp.cz/web/watermarks.htm>.

⁵⁷ Srovnej např. A 2033, Ditters, *Salve Regina*, opis 1778.

⁵⁸ „Anno 1774. die 15. Sept. celsissimus princeps episcopus Wratislaviensis Philippus Gothardus e comitibus de Schaffgotsch, misso ad P. regentem caerimoniario suo eidem indicavit, invisurum se a prandiis ad seminarium expectiturumque sibi collegium musicum, ab alumnis nostri seminarii producendum. [...] Aderat et virtuosus D. de Ditters, qui in collegio hoc musico singularia prorsus artis suae specimina dedit.“ OA Kroměříž, fond B–e, 188/7, Anmerkungen aus den Erlebnissen des Liechtenstein'schen Seminars, 40. Srovnej Sehnal, „Hudební kapela,“ 317.

⁵⁹ Překlad Jiří K. Kroupa.

⁶⁰ „Anno eodem [1783] die 18. Aprilis in Parasceve productum est in Ecclesia nostra compositum a Dno Ditters Oratorium Italicum, omnium qui fuerant frequentissimi, Auditorum cum applausu.“ „9. Aprilis [1784] productum est Autore Ditters Oratorium Germanicum, sub titulo: David in valle Terebinthi, non sine Auditorium applausu.“ *Anmerkungen*, 49. Opakování stejných titulů nebylo u piaristů výjimkou, v letech 1776 a 1777 se například hrálo dvakrát za sebou Hasseho *Pellegrini al sepolcro*. V roce 1783 se ale mohlo jednat i o jiné Dittersovo italské oratorium. Srovnej Jana Spáčilová, „Quellen zu Wiener Oratorien in Kremsier,“ in Franz Eybl, ed., *Via Wien: Musik, Literatur und Aufklärungskultur im europäischen Austausch. Das Achtzehnte Jahrhundert und Österreich, Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts* 31 (2016), 89–106.

⁶¹ „Oratorien. Autore de Dittersdorf 2. Theile il Davide“. Mnou dříve uváděnou hypotézu, že bylo oratorium ve sbírce již roku 1776, nelze na základě uvedeně časové posloupnosti potvrdit. Srovnej Jana Spáčilová, „Odraz hudebních kontaktů olomouckých biskupů 18. století v kroměřížské hudební sbírce,“ *Musicologica Olomucensia* 22 (December 2015), 97–107: 105.

Závěrem

Z předloženého textu je patrné, že ačkoliv je možno považovat Olomouc za jedno z nejbližších center, kam se Dittersovy skladby mohly dostávat víceméně „samospádem“, hlavní roli v rané recepci jeho díla hrály osobní vazby mezi skladatelem a v místě působícími hudebníky. Zároveň se nemůžeme ubránit dojmu, že obraz o působení Carla Ditterse v českých zemích a jeho vlivu na zdejší hudební život je dosud značně mezerovitý. Zajímavá je zejména otázka provádění jeho oratorií – v této souvislosti je možno upozornit např. na reprízu jeho oratoria *Esther*, která se odehrála roku 1780 v Praze, podobně jako o dva roky pozdější *Il Davide* v kostele sv. Tomáše.⁶² Potřebná je rovněž bližší identifikace jeho chrámových skladeb, které určitě z velké části vznikly jako kontrafakta operních árií. Tato mravenčí práce ovšem může přinést (alespoň částečné) poznání hudby jeho italských oper vzniklých v Javorníku, které byly dosud pokládány za ztracené. Skladatelův evropského významu u nás na sklonku 18. století příliš mnoho nenacházíme; snad tato studie přispěje alespoň střípkem k poznání jeho významu v kontextu české hudby vrcholného klasicismu.

Tabulka 1 – záznamy o Dittersových skladbách v hudebním inventáři olomoucké katedrály (1872/1820). CZ-Bm, G 135a

Titul	Tónina	Jméno	Rubrika, strana, pořadové číslo
Missa	C	Carol. de Dittersdorf	Ia Missae, s. 1, č. 18
Missa	C	Ditters	Ia, s. 1, č. 19
Missa de Requiem	C m.	Ditters	Ib Missae de Requiem, s. 33, č. 195
Aria p. f. Pentecostes	C d.	Ditters	Ila Motetta c. harm. de tempore, s. 41, č. 231
Mottett. d. Nativitate D.	A d.	Car. de Dittersdorf	Ila, s. 42, č. 348
Aria	B dur	Carol. de Ditters	Ild Motetta cum harm. varia, s. 73, č. 226
– “ –	Es d.	– “ –	Ild, s. 73, č. 227
– “ –	A	– “ –	Ild, s. 73, č. 228
– “ –	C	– “ –	Ild, s. 73, č. 229
– “ –	B	Carolo de Dittersdorf	Ild, s. 73, č. 230
Duetto	C	Ditters	Ild, s. 74, č. 272
– “ –	B	– “ –	Ild, s. 74, č. 273
Motettum	D	Car. de Dittersdorf	Ild, s. 75, č. 347
Motettum ou Offertorium	F d.	Carol. de Ditterdorf	Ild, s. 76, č. 443
– “ –	E d.	Ditters	Ild, s. 76, č. 444

⁶² Libreto CZ-Pnm B 6976, partitura CZ-Pnm XXXIII-F-111, provenience Osek.

Obr. 1 Titulní list Dittersovy mše ze Sv. Kopečku u Olomouce, CZ-Bm A 18.654.

The image shows a page of handwritten musical notation. At the top, there are two staves for vocal parts with Italian lyrics: "elmo, l'oria lancia e spada e gli uoi e così armato al campo" and "vada Abner mi siequi." Below these are staves for instruments: Violini (Violins), Viola, Fagotti (Bassoons), Gionata (likely a solo voice or instrument), and Bassi (Basses). The tempo marking "Larghetto." is written across the bottom staves, and the word "pianissimo" is written below the Bassi staff. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, and dynamic markings.

Obr. 2 Partitura Dittersova oratoria *Davide e Gionata* (= *Il Davide nella valle di Terebintho*), D-Kk mu6402.1531, fol. 98v.

Obr. 3 Titulní list partů Dittersova oratoria *Il Davide nella valle di Terebintho*, CZ-KRa A 2335

Obr. 4 Filigrán partitury *Il Davide*, D-Kk mu6402.1531.

Obr. 5 Filigrán partů II **Davide**, CZ-KRa A 2335.

Carl Ditters' Relationship to Olomouc

Abstract

The study focuses on the relationship between Carl Ditters and Olomouc, particularly to the music ensembles of Olomouc bishops, which has not yet been the subject of targeted research interest. The contribution documents Ditters' compositions in the repertoire of Olomouc churches with a particular focus on the St. Wenceslas Cathedral whose music ensemble was led by Josef Puschmann, and the pilgrimage church at Svatý Kopeček [the Holy Hill] near Olomouc, where the oldest copy of Ditters' *Missa solemnis* in C (Krebs 327) from the year 1770 is preserved. The study also investigates Ditters' works in the archbishop's library in Kroměříž, acquired partially via Franz Götz. Particular attention is paid to Ditters' oratorio *Il Davide nella valle di Terebintho* and its staging at the Kroměříž Piarists.

Vztah Carla Ditterse k Olomouci

Abstrakt

Studie se zaměřuje na vztah Carla Ditterse k Olomouci, resp. ke kapelám olomouckých biskupů, který se dosud nestal předmětem soustředěnějšího badatelského zájmu. Příspěvek mapuje Dittersovy skladby v repertoáru olomouckých kostelů, se zvláštním zřetelem ke katedrále sv. Václava, jejíž hudební soubor byl veden Josefem Puschmannem, a poutnímu kostelu na Sv. Kopečku u Olomouce, kde je dochován nejstarší opis Dittersovy *Missy solemnis* in C (Krebs 327) z roku 1770. Zkoumána jsou rovněž Dittersova díla v arcibiskupské knihovně v Kroměříži, získaná částečně prostřednictvím Franze Götze. Zvláštní pozornost je věnována Dittersově oratoriu *Il Davide nella valle di Terebintho* a jeho provedení u kroměřížských piaristů.

Keywords

Carl Ditters von Dittersdorf; Olomouc; Kroměříž; *Missa solemnis* in C; Oratorio *Il Davide*; Josef Puschmann; Franz Götz; Piarists

Klíčová slova

Carl Ditters von Dittersdorf; Olomouc; Kroměříž; *Missa solemnis* in C; oratorium *Il Davide*; Josef Puschmann; Franz Götz; piaristé